

Ha nem fél Ön az igézettől, mely engem, a nemzettől kitaszított hontalan vándort, egy hosszú élet kálváriáján kísért, [...] ha mondom: nem fél Ön az igézettől, úgy tegye nevemben kezét fia fejére, és mondja utánam, nevemben a következő áldást:

Kossuth Lajos áldását küldi neked gyermekem, életedet vezéreljék a legszentebb hagyományok: atyád kardjához kötött emlékek...” (idézet Gelsei Bíró Zoltán: A Habsburg-ház bünei. Magyarország 400 éves szenvedésének története című művéből).

Pálteleken minden szabadságünnepen kitűzettek a kúriára a '48-as farkasfogas honvédszászló. Majd a ház ura felöltötte gyerekeivel a magyar ruhát, és mentek lelkesíteni, fenntartani Kossuth Lajos eszméit. A környéki falvak március 15-i, október 6-i ünnepeiről nem hiányozhattak a Gelsei Bírók. Lovászpatonán, szülőfalumban minden Kossuth-ünnepen a pódiumról hintette a hazaszeretetet a díszmagyarban szónokló apa, s már kicsi korától a *Nemzeti dal*t szavalta kokárdával díszített zsinóros magyar atil-lában Vince, a fia. S mikor Lovászpatonára választotta Kossuth apánkat, az 1892. szeptember 15-én kelt Turinba küldött értesítő levél aláírói közül nem hiányozhatott az egykori honvéd huszártiszt aláírása sem.

És ez a művelt magyar öregúr, akinél feneketlenebbül nem gyűlölte senki az osztrák házat, haláláig minden reggel elmondta a '48-as kokárda üzenetét, a *Magyar Miatyánkot*. Ekképpen:

„Miatyánk első Ferenc József, ki vagy a Burgban, üssön belétek a mennydörgős mennykő, [...] összes latrok, királyok, államférfiak! Mentsd meg uram magyar hazánkat e gonoszoktól, és hozd el nekünk Kossuth Lajos országát – ámen!”

Németh Ilona és Gelsei Bíró Vince 1900 körül

A hófehérre meszelt nemesi kúriának már nyoma sincsen Páltelekpusztán, de Kossuth apánknak és néhai huszártisztjének emléke élénken él Gicen és Lovászpatonán egyaránt.

Bartha Lászlóné Borsó Katalin

Az 1861. évi március 15-i ünnepek

Március 15-e első nyilvános megünneplésére 1849-ben került sor az Országos Honvédelmi Bizottmány rendeletének megfelelően.¹ A szabadságharc leverése után tilos volt március 15-re és általában a dicső harcra és annak hőseire, mártírjaira emlékezni. Az újságok sem írhattak a nagy napról. Az 1850-es évek végén azonban az Osztrák Császárságot külpolitikai kudarcok ingatták meg. A krími háborúban az osztrák kormány semlegességet deklarált, de a háttérből a nyugati hatalmakat támogatta Oroszország ellenében. Az orosz szövetséggel való szakítás következtében a Habsburg Birodalom teljes külpolitikai elszigeteltségbe jutott. Az olasz nemzetállam megteremtését célként kitűző Szárd-Piemonti Királyság a Francia Császárság támogatásával háborút nyert az osztrákokkal szemben, akik ezért kénytelenek voltak lemondani Lombardiáról. A fenyegető államcsőd, a lakossági támogatás hiá-

¹ Az ünnepegekről lásd *Erdélyi Mónika: Az első évforduló: 1849. március 15. A korabeli sajtó tükrében. In: Honismeret, 1999/4. 53–60.*

nya nyilvánvalóvá tették, hogy a Habsburg Birodalmat át kell szervezni. A kudarc beismeréseként 1859 augusztusában Bach belügyminiszter és Kempen rendőrminiszter távoztak posztjukról.² A magyarok kihasználták a Habsburg Birodalom gyengülését, és számtalan formában fejezték ki ellenérzésüket. Az 1860. évi március 15-i, Pesten tartott megemlékezés pedig már nyílt politikai ellenszegülés volt. Ezen a napon vált láthatóvá az, hogy az osztrák–magyar viszony már robbanásig feszült: a katonaság a fegyvertelen tömegbe lőtt, mire a feldühödött ifjak a rendőrségi palota elé vonultak és éktelen ordítással, füttyléssel adtak kifejezést gyűlöletüknek. A lovas rendőrök a Nemzeti Színháznál is összetűzésbe keveredtek a tüntetőkkel. Hajnalig tartott az utcai tusa, másnap többeket letartóztattak. A sebesülésébe belehalt ifjú egyetemista, Forinyák Géza temetésén a főváros lakosságának mintegy negyede megjelent: némán tüntetett.³

Ezután a kormányzat nem mert erőszakosan fellépni, még a Széchenyi István gróf halálát követő országos Széchenyi-emlékünnepek kapcsán sem, és május 15-én visszavonta a nagy felháborodást kiváltó Protestáns Pátenszt. Elkezdődött a kótélhúzás a magyarok és az osztrák kormányzati körök között. Az osztrákok igyekeztek úgy megtartani fölényüket Magyarországgal szemben, hogy az elégedetlenség ne csapjon át fegyveres felkelésbe. A magyarok pedig minden erejükkel ragaszkodtak az 1848-as alkotmányhoz, de kerültek minden olyan helyzetet, amely fegyveres konfliktust eredményezett volna. A szabadságharc leverését követő megtorlás sokkolta a magyarságot, így érthető: féltek attól, hogy a begyógyulatlan sebek mellé újabbakat szereznek. A nemzet még gyászolt. Még a március 15-i megemlékezésekkel is gyászukat, fájdalmukat mutatták ki jelképes formában: a megemlékezők 1860-ban is temetőbe akartak eljutni, amikor a sortűz eldőrdült, és 1861-ben is része volt a megemlékezéseknek – mint alább látni fogjuk – a temetőlátogatás. Forinyák Géza halála újabb sebet ütött a nemzet vérző szívében. Fájt az ifjú halála, kimondhatatlanul fájt. Éppen ezért elleneztek még az újságírók is minden olyan megnyilvánulást, amelyet az osztrákok provokációnak értelmezhettek volna. Talán ez lehetett az egyik oka, hogy a szorult helyzetben lévő Osztrák Császárságot a magyarok nem támadták hátbá. Ehelyett azért küzdöttek, hogy békés eszközökkel sikerüljön elismertetni az uralkodóval az 1848-ban V. Ferdinánd aláírásával szentesített magyar alkotmányt, amelyet 1849. március 3-án az osztrákok érvénytelennek nyilvánítottak. Éppen ezért hiába adta ki Ferenc József októberben a magyar konzervatívokkal egyeztetve az ún. októberi diplomát, hiába hirdette meg benne az alkotmányos elvekhez való korlátozott visszatérést, támogatás helyett elégedetlenség és nyílt tagadás jellemezte a közhangulatot. A diploma ugyanis a magyarok számos követelését teljesítette, ugyanakkor sok fontos dologban nem engedett. Az alapvető baj az volt vele, hogy nem állította vissza az 1848-as alkotmányt. Márpedig az akkori magyarságnak épp az 1848-as alkotmány volt a közös nevezője. (Nem engedtek a 48-ból.) Csak az osztotta meg a nemzetet, hogy voltak, akik számára ez az alkotmány volt a minimum, és voltak, akik szerint ez volt a maximum, amit ki lehet harcolni. A magyar társadalom bizonytalan volt abban, hogy a bécsi döntéshozók részéről mennyire őszinte az alkotmányos útra térés és a birodalmi centralizációról való lemondás. A bizonytalanságnak a februári pátens vetett véget, mely még messzebb volt az 1848-as törvényektől, mint az októberi diploma.⁴ Ez elfogadhatatlan volt nemcsak a liberális, de még a konzervatív politikusok számára is. Rádásul fenn állt a lehetőség, hogy sok magyar a februári pátens miatti főlháborodásában már nem az 1848-as alkotmányért fog küzdeni, hanem az 1849-es törvényekért, melyek kimondták az ország függetlenségét, és a Habsburg-ház trónfosztását. A konzervatív Apponyi György gróf, olvasva a pátenszt, kétségbeesetten írja: „... most fog csak – úgymond – megindulni az agitáció, s még örülhetünk, ha csak az 1848 mellett marad s nem veti rá magát 1849-re”.⁵ A konzervatív magyar politikusok attól féltek, hogy így még távolabb kerül egymástól és nem tud egyezségre jutni a két ország. Ebben a feszült helyzetben kezdett el készülni a magyar politikai elit az alakuló országgyűlésre. A nép pedig a március 15-ei megemlékezésekre.

* * *

² Deák Ágnes: Polgári átalakulás és neoabszolutizmus 1849–1867. Kossuth Kiadó, Bp., 2009. 72.

³ Erdélyi Mónika Villő: 1860. március 15-e Pest-Budán. Egy megemlékezés és sajtója. In: Honismeret, 2011/2. 26–29.

⁴ Az októberi diplomával az uralkodó bizonyos törvényhozási jogokat (pl. kormányzat, kultúra, vallás) nemzeti hatáskörbe akart visszaadni, de a lényeges kérdésekben (hadügy, külügy, pénzügy, kereskedelem) ő döntött volna továbbra is. A februári pátens már parlamentáris rendszert teremt, de birodalmi szinten: a Birodalmi Tanács lett volna a törvényhozó testület. (Tehát centralizál.) Ebben viszont eminens magyar ügyekről egy nem magyar többségű törvényhozás döntött volna, ami a magyarok számára elfogadhatatlan volt.

⁵ Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon. III. kötet, Bp., 1932. 204–205.

Egy évvel korábban a főváros emlékezett a jeles napra, most viszont a vidék ünnepelt, a főváros pedig hallgatott, az egyetemi ifjúság Forinyák Gézára emlékezett. Mint egy vulkánkitörés utáni szökőkőrhullám, úgy mozdult meg a vidék 1861-ben. A *Győri Közlöny*ben az áll, hogy a megemlékezések nagy napja, március 15-e Pesten ünnepélyes komolysággal telt el. A Fillinger Kávéházban a tekeasztalok le voltak takarva, és Forinyák arcképét gyászfátyol borította.⁶ A *Hölgyfutár* egyik cikkében arról ír, hogy az egyetemi ifjúság „Már előre meghazudtolá azon rosszakaratúlag terjesztett híreket, mintha az ifjúság tüntetésekhez készülne.”⁷ Az *Idők Tanuja* röviden csak annyit ír, hogy az emlékezetes nap csendben folyt le, „Külső fölösleges tüntetések helyett mindenki csak bensőleg, de annál mélyebb érzettel elmélkedik a mult, jelen és jövő fölött.”⁸ A *Kolozsvári Közlöny* úgy értesült, hogy a fővárosi ifjúság március 14-én fél három órakor a Fillinger Kávéházban összegyűlt és elhatározta, hogy másnap „minden tetteges nyilatkozványtól tartózkodni fog”. A lap szerint két okból döntöttek így: egyrészt azért, mert Klapka György és Türr István óvatosságra intette őket, másrészt meg azért, mert tudomást szereztek a „reactio provocálási szándékáról”. Az újság üdvözölte az ifjúság „okos mérsékletét”, mert Magyarország közérzete már sokkal „tisztábban áll” Európa előtt, mintsem hogy tüntetésekre szükség lenne.⁹ A *Családi Kör* cikkírója arról számol be, hogy ők úgy ünnepeltek, hogy kísétáltak az új Józsefvárosi temetőbe és megkeresték Perényi Zsigmond (az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja, a felsőház másodelnöke, kivégezték 1849. október 24-én) sírját.¹⁰ Úgy tűnik, hogy a fővárosiak között szóbeszéd volt, hogy lesz valamilyen megemlékezés, mert még a *Szegedi Híradó* is azt írja március 14-i számában, hogy március 15-ét a pestiek nemzeti ünnepnek tekintik, és ezért a fővárosban zárva lesznek a boltok, az iparosok nem dolgoznak, és a lakosság, ahogy az ünnepkor szokás, az egyházakat és közhelyeket látogatja.¹¹ Mindezek nem következtek be. Valószínű, hogy a fővárosiak az egyetemi ifjúságtól várták a kezdeményezést, de az ifjúság nem mozdult.

A *Hölgyfutár* egy másik cikkében megemlíti, hogy a vidéki városok „többet tettek” a fővárosnál, és ünnepségek voltak „Rozsnyón, Debrecenben, Szegeden, Kalocsán, Nagy-Váradon sat”.¹² A *Korunk* is azt írja, hogy az emléknep megülésétől „folyvást érkeznek a tudósítások a hon minden városából”, de nem írja le, mely városokról van tudomása.¹³ A *Kolozsvári Közlöny* is szűkszavú és csak annyit közöl, hogy március 15-ét „a Királyhágón túl majd mindenütt” megünnepelték.¹⁴ A *Magyar Sajtó*ban ez áll: „Egyébíránt ünnepelve volt e nap az ország minden helységében és minden hú fia keblében.”¹⁵

A kalocsai ünnepségről a *Magyar Sajtó* számol be nagy részletességgel. Kalocsán az ünnep alkalmából délig zárva voltak a boltok. Reggel 8 órakor „minden rendű s rangu emberek” nagy tömegben gyűltek össze a kálváriánál, ahol Tary Ferenc¹⁶ helybéli plébános és kanonok misézett. A templom zsúfolásig megtelt, és az elesett „kedveseikért” imádkoztak. Míse végén lelkes honleányok és hazafiak félkörbe állva énelékeltek a *Szózatot*. Ezután a templomból kijövő lelkes főpapot éljenezték. Estére a „buzgó” városi tanács, mint a „törvényes alkotmány évnapijára”, általános kivilágítást rendelt el, később azonban „egy pár uriember félénk aggodalmaira” rendeletét visszavonta. Azonban este hét órakor a kaszinó egyesület ablakait kivilágították, mire az egész város „pár papi lakot kivéve” fénybe öltözött. Az ünneplők az utcákon zászlóval vonultak végig, miközben a *Szózatot* énekeltek. Antunovits J.¹⁷ kanonok háza előtt lelkes éljenzésbe kezdtek, mert a kanonok az ablakait kivilágította, a házára pedig kitzte a nemzeti színű zászlót. A város éjjél körül csendesedett el.¹⁸

A szegedi ünnepségről a *Szegedi Híradó* tudósít emelkedett hangnemben, sőt, az ünnepségre előre főlhívja a figyelmet a március 14-i számában: ahogy a pestiek, úgy a szegediek is ünnepelni fognak

⁶ Győri Közlöny, 5. évf. 1861. március 21. 23. sz. 91.

⁷ Hölgyfutár, 12. évf. 1861. március 16. 33. sz. 262.

⁸ Idők Tanuja, 2. évf. 1861. március 18. 64. sz. 256.

⁹ Kolozsvári Közlöny, 1861. március 19. 45. sz. 179.

¹⁰ Családi Kör, 2. évf. 1861. március 24. 12. sz. 185.

¹¹ Szegedi Híradó, 3. évf. 1861. március 14. 21. sz. (2.)

¹² Hölgyfutár, 12. évf. 1861. március 21. 35. sz. 278.

¹³ Korunk, 1. évf. 1861. március 22. 72. sz. (3.)

¹⁴ Kolozsvári Közlöny, 1861. március 23. 47. sz. 187.

¹⁵ Magyar Sajtó, 7. évf. 1861. március 18. 64. sz. 271.

¹⁶ Életrajzát lásd *Lakatos Andor: A Kalocsai Főszékeskáptalan Levéltára*. Kalocsa, 1998. 158.

¹⁷ Életrajzát lásd „...eszmék és dolgok zavarában...” 1848/49 és ami utána következett... Válogatott dokumentumok a Kalocsai Érseki Levéltár 1848–1851 közötti anyagából. (Forrásiadvány) Szerk.: *Lakatos Andor* és *Sarnyai Csaba Máté*. Kalocsa, 2001. 225.

¹⁸ Magyar Sajtó, 7. évf. 1861. március 20. 66. sz. 279.

másnap, hálálkodva nemzetünk „szent őrszelleméhez”, hogy „ezredéves alkotmányunk biztosította” szabadságunk szeretetét nem hagyta kialudni a szívekben. Könyörögni fognak a magyarok örök Istenéhez, és kérni fogják „házánk szent védasszonyát”, hogy szabadságot és békét kérjen sokat szenvedett hazánknak. Meg fognak emlékezni Szabados József¹⁹ 1849. március 15-én, a Mars téren elmondott egyházi szónoklatáról. „Ma is viszhangoznak a szegediek szívében ama szavak, melyek a magyar egyházférfiu ajkáról alkotmányunk sérthetetlen voltát és ügyünk igazságát, szentségét bizonyíták.” A nagy napra a „Jelkes” színházigazgató, Molnár György ünnepi műsort szervezett, melynek bevételének felét a „honvédgymolító” egyletnek, felét pedig az írói segélypénztárnak ajánlja. Este az egész színház ki lesz világítva.²⁰ A lap március 17-én így számol be az ünnepségről: „Tegnapelőtt, március tizenötödikén újabb bizonyosságát láttuk népünk érettségének s azon benne élő büszke öntudatnak, hogy csak az erős képes higgadt nyugalommal nézni a kétesnek látszó jövőbe.” Majd célzást tesz arra, hogy „az ellenkezőre bujtogatók dacára” méltóságos volt a város magatartása. Leírja, hogy az egész városban nemzeti lobogók lengtek az ablakokból és minden bolt zárva volt. Szeged minden temploma megtelt imádkozókkal: úr és szegény, tisztviselő és iparos elhagyva napi foglalkozását, Isten házába sietett, hogy „a mult sanyaruságáról egy percre megfeledkezve, hálát adjon a jobb jelenért s még sokkal szebb, sokkal jobb jövőndőért esedezzek”. A belvárosi főegyház nem tudta befogadni a nagy tömeget, az egyháztér és a „tanodaútcá” megtelt emberekkel. „Urfölmutatása után” a Himnusz, mise után pedig a Szózatot énekeltek el orgonakisérettel. Egész nap tartott az ünnepség és csendzavarásnak, rendbontásnak „árnyéka sem volt”. Azt is megjegyzi, hogy az „alkotmányos hatóság részéről semmi intézkedés nem tétetett a nap megünneplésére; mindenki önkényt, szíve legedesebb sugallatából teljesíté hazafiui kötelességét”. Tudósításukat úgy zárják, hogy idéznek Szabados József 12 évvel ezelőtt elhangzott egyházi szónoklatából. Szabados arra kéri a nemzetek Istenét 1849-ben, hogy legyen ezután is vezérünk, segítők, ahogy eddig is, és irányítsa nemzeti kormányunk lépéseit a sikerre, adjon bátorságot a harchoz, türelmet a szenvedésekhez, adjon békét hazánknak, és engedje, hogy március 15-ét a jövőben szabadon, békében ünnepelelhessük.²¹ Fontos itt megjegyezni, hogy Szabados József beszédével az ünnepség tudósítója nem az 1848. március 15-ére emlékezteti olvasóit, hanem az 1849. évi megemlékezésre, ahol Szabados a háborúért a Habsburg-dinasztiát tette felelőssé, a dinasztiát nevezve meg agresszorként.²²

A győri ünnepségről több lap is tájékoztat, legelsőként természetesen a helyi orgánom, a Győri Közlöny. Győrben a boltok és a műhelyek zárva voltak a nagy napon és az emberek ünneplőbe öltözve mentek a templomokba. Tíz órakor kezdődött el a nagymise a Szent Benedek rendiek templomában. A mise után a templom előtti Széchenyi téren több ezer ember énekelte a Szózatot. Este a várost kivilágították. Az ünneplők fátylós felvonulással a vásártér melletti nagy temetőbe mentek, hogy ott imádkozzanak és elénekeljék a Szózatot. Amikor visszatértek a városba, többen betörték a ki nem világított épületek ablakait. A tudósító a garázdálkodókat csöcseléknek nevezi, és megbocsájthatatlannak tartja tetteiket, mert a város jó hírnevét állították pellengérré, éppen akkor, amikor a „férfiasan nyugodt, s illemes magatartás a nemzet által elvül tüzetett ki”. A lap szerint csak a távollevők és az eleve nem értesítettek ablakai maradtak sötétben. Este több fiatal lövöldözött is. A lap undorral ír e vandalizmusról: „Mivé lennénk, ha a szuronyok zsarnokságát a csöcselék basasága váltaná föl?!!”²³ A Hölgyfutár így ír az általa is csöcseléknek nevezett ifjak tetteréről: „Ilyesminek nem volna szabad előfordulni azon napon, mely a sajtószabadság és sok más magas eszmének emléknapja.”²⁴ A Magyar Sajtó is ír a győri ünnepségről, tömören összefoglalva azt, amit a Győri Közlöny leír, de a „rendetlenkedési esetről” csak röviden szól a tudósítása végén: „amellett, hogy nagyon csekély jelentőségűek, már természetüknél fogva, bizonyosan vásott utczaifuknak rovandók föl”.²⁵ A Pesti Napló nem ír az ünnepségről, csak a rendbontásról: a rendtelenségek miatt a polgármester, Korbonics minden néppünnepet és fátylós felvonulást hatósági engedélytől tett függővé, a népet a kinevezett békebírák iránti szófogadásra utasítja, a mesterembereket a legényeikért felelőssé teszi és az ellenszegülőket büntetéssel fenyegeti. A cikk végén pedig az áll, hogy e végzések hozatala alkotmányos úton történt.²⁶

¹⁹ Életéről lásd Kováts Sándor: A csanádi papnevelde története. 1806–1906. Temesvár, 1908.

²⁰ Lásd a 11. jegyzetet.

²¹ Szegedi Híradó, 3. évf. 1861. március 17. 22. sz. (2.)

²² Szabados József: Egyházi beszéd, melyet 1849. évi martius 15-én, midőn új alkotmányunk évünnepe tartának, Szegeden a Mars téren mondott. Szeged, 1849.

²³ Győri Közlöny, 5. évf. 1861. március 17. 22. sz. 87.

²⁴ Lásd a 12. jegyzetet.

²⁵ Magyar Sajtó, 7. évf. 1861. március 19. 65. sz. 275.

²⁶ Pesti Napló, 12. évf. 1861. március 23. 69. sz. (2.)

A debreceni ünnepről a *Debreceni Közlöny* számol be elsőként. A boltok zárva voltak és a reggeli istentiszteletet mindenki a saját hitfelekezete egyházában hallgatta meg. Délután az ünneplők azt a „gyászmezőt” keresték fel, amely a szomorú emlékeztető 1849-i harc színhelye volt.²⁷ Itt elénekelték a *Szózatot*, a *Himnuszt* és a „Nyugosznak ők a hős fiak” kezdetű éneket, majd szónoklatokat hallgattak. A fiatalság ünnepélyesen megfogadta, hogy a hazáért, ha a szükség úgy kívánja, életüket is készek feláldozni. Este a város főutcáit kivilágították. „Igy ment végbe azon nap, melynek emléke oly mélyen van bevésve a magyar nemzet szívébe, hogy nincs idő és erőszak mely azt onnan kitörölhessen” – zárja beszámolóját a lap.²⁸ A *Korunk* cikkéből még az is kiderül, hogy az istentiszteleteket az 1849 augusztusában Debrecenben elesett honvédekért tartották meg, délután pedig a honvédek sírjánál hallgattak az ünneplők „alkalomszerű” szónoklatokat.²⁹

A rozsnyói ünnepségről a *Pesti Napló* számol be. Azt írja, hogy Rozsnyón reggel a járőrelők az utcák „szegletein” egy kiáltványra bukkantak, a boltok pedig egész nap zárva voltak. Minden templomban az elesett honvédekért imádkoztak: gyászmisét tartottak. Istentisztelet után a „minden rendű és rangú” gyülekezet az 1849-ben a cserkeszek³⁰ által legyilkolt tábori papnak³¹ a sírjához ment, amely a krasznahorkai temetőben volt. Itt elénekelték a *Szózatot* és aztán „a lelkes honleányok” megkoszorúzták a sírt. Este a város „önkény” kivilágított.³²

A sajtó néha arról is hírt adott, hogy hol nem tartottak ünnepséget. A *Magyar Sajtó* írja, hogy Aradon általános volt a vélemény, hogy „a magyarok elég esztelenek leendnek haszontalan és veszélyes demonstrációkba bocsátkozni. Azonban az aradi magyarok fölfogási képességéről és politikai tapintatáról ezutal helytelenül ítélték.” A rendőrök demonstrációtól tartva végigfésülték a várost, de tüntetők-re nem találtak. A kaszárnyákban az egész katonaság talpon állt. „A buzgóság annyira ment, hogy féltiz órákor néhány imádkozó nőt utasítottak ki egyéb teendő hiányában a templomból, majd a templomot becsukták, hogy egy »Tedeum« megtartásának elejét vegyék, melynek megrendelése bizonyos egyének képzeletében verhetett csak gyökeret.”³³ Ebből a rövid tudósításból kiderül, hogy volt aki megrendelt egy „Te Deum”-ot, de a rendőrség megakadályozta annak megtartását. A *Pesti Napló* egyik cikkében ez áll: „Egerben még mindig nagyban uralkodik az önkény. Halljuk, hogy 15-én temetni szándokolt Tóth Károly volt honvédszázados nem engedték a temetésre kitűzött napon temetni, s így azt a következő napra kellett halasztani.” A rövid hírt azzal zárja, hogy a kaszinóba este négy szuronyos zsendár rohant be, a helyiséget átkutatták, a bútorokat felforgatták, mert azt hallották, hogy ott egy „emissárius” bujkál.³⁴ Ünnepségről nem szól a tudósítás, valószínű, hogy ilyen légkörben senki nem mert ünnepet szervezni.

Több sajtóorgánium is beszámol a Turinban élő magyarok ünnepléséről. Türr altábornagy március 15-én Turinban fényes lakomát rendezett, amelyre meghívta Pulszky Ferencet, gróf Bethlen Gergely ezredet, Csudafi Mihály alezredet, Csernátony Lajos író, Gyra Ferenc százados, Radossovich Rudolf százados, Ilhász ezredet, Kiss József alezredet, Kovács Pál hadnagyot, Mogyoródy alezredet, Simonics őrnagyot, Tanárkyt (Pulszky titkára), Molnár József százados, Hamva K. Imre százados. Türr a magyarországi „népfajok” testvéri egyetértésére emelte poharát. Pulszky pedig a március 15-re ivott, annak a napnak a tiszteletére, mely már a rómaiaknál is nevezetes volt. Azután Kossuthot, Garibaldi, Klapkát és Csernátonyt, a *Marcius Tizenötödike* volt szerkesztőjét éltették. A mulatság virradatig tartott.³⁵

* * *

²⁷ Nagysándor József vezérőrnagy I. hadteste a feldunai hadsereg oldalvédjeként Debrecenben, 1849. augusztus 2-án vereséget szenvedett az orosz főerőktől. *Hermann Róbert* (szerk.): 1848–1849. A forradalom és a szabadságharc képes története. Debrecen, 2009. 408–410.

²⁸ *Debreceni Közlöny*, 2. évf. 1861. március 20. 76. sz. 318.

²⁹ *Korunk*. 1. évf. 1861. március 22. 72. sz. (2.)

³⁰ Az utolsó kaukázusi népek között kerültek az Orosz Birodalom fennhatósága alá, muszlimok. *Akadémiai Kislexikon* I. kötet, Bp., 1989. 374.

³¹ Hoky Istvánt, egy népfelkelő csapat vezetőjét Dernő környékén, brutális kegyetlenséggel végezték ki a cári csapatok. *Hermann Róbert* (szerk.): *Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai 1848–1854*. Bp., 2007. 182.

³² *Pesti Napló*, 12. évf. 1861. március 19. 65. sz. (2.)

³³ *Magyar Sajtó*, 7. évf. 1861. március 22. 68. sz. 287.

³⁴ *Pesti Napló*, 12. évf. 1861. március 21. 67. sz. (3.)

³⁵ *Családi Kör*, 1. évf. 1861. március 24. 12. sz. 191–192., *Kolozsvári Közlöny*, 1861. március 28. 50. sz. 199., *Hölgylap*, 12. évf. 1861. március 26. 37. sz. 295., *Magyar Sajtó*, 7. évf. 1861. március 26. 70. sz. 297.

Az 1861. évi március 15-ei megemlékezésekről beszámoló dokumentumok gyűjtését e sorok szerzője még nem fejezte be. Annyi viszont már az eddigi megismert források alapján is elmondható, hogy az újságok 1861-ben részletesebben és más hangnemben tudósítanak a március 15-ei megemlékezésekről, mint az előző évi tüntetésről. A tudósítók ki merték mutatni érzelmeiket és kedves hangvételben, néhol kifejezetten lelkesen írtak március 15-éről. Sőt, a *Szegedi Híradó* még „reklámozta” is az ünnepséget azzal, hogy március 14-én közzétette a másnapi programot. A *Hölgyfutár* pedig arra is emlékeztette olvasóit, hogy az az ifjú, akinek a kávéházban az arcképe gyászfátyollal volt leborítva, az a Forinyák Géza „*a tavalyi március 15-dikének áldozata*”.³⁶ Egy évvel korábban még az „áldozat” szót sem merte volna leírni senki. Viszont 1861-ben az újságok már megírták a rendőrség túlkapasait is, nevétségessé téve így őket, mint pl. Eger és Arad kapcsán. Érdekes a *Korunk* egyik rövid írása: „*Martius 15-két Kolozsvártt a magyar utca és a piacz egy része szokatlan világitással ülte meg... Ugyan kérem, ne tessék megijedni, e miatt semmi összeütközés sem történt, mert a világitás csak az új fotogénlámpáktól eredt, a melyeket e helyeken ez este gyújtának meg először.*”³⁷

Azt is több helyen leírták, hogy ahol volt ünnepség, azt nem a városi vezetők szervezték: nem támogatták, igaz nem is akadályozták. Amikor leírják, hogy a város vezetője előbb megengedte, aztán nem engedte az esti kivilágítást, az jól tükrözi a politikai helyzet ingatagságát, a vezetők félelmét. Az is látható, hogy volt város, ahol nem engedtek meg semmilyen megemlékezést. Összességében elmondható, hogy az 1861. évi ünnepségekkel a magyarság értésére adta az osztrák kormánynak, hogy nem mond le alkotmányáról, de békés eszközökkel fog küzdeni érte. Itt fontosnak tartom megemlíteni, hogy a pesti ifjúság 1860-ban sem akart mást, mint templomba, majd temetőbe menni. Akkor a temetőlátogatást sortűzzel akadályozták meg. A fenti ünnepleírásokból kiderül, hogy 1861-ben a magyarság helyzete érezhetően jobb volt, mint az előző években. Ez a helyzet azonban csak rövid ideig tartott: 1862-ben a szegedi lakost, Terescsényi (vagy Terecsényi) Györgyöt csupán azért letartóztatták, mert március 15-én a háza tetejére nemzetiszínű zászlót tűzött.³⁸ Ebben az évben már nem voltak ünnepségek és a sajtó is hallgatott.³⁹

Az 1861. évi országgyűlés nem váltotta be az uralkodó reményeit, ezért Ferenc József, miután belátta, hogy akaratát nem tudja érvényesíteni, 1861. augusztus 22-én feloszlatta az országgyűlést, november 5-én pedig rendeleti kormányzást vezetett be. Felfüggesztette a megyei és városi önkormányzatok működését, korlátozta a helytartótanács jogkörét, és katonai törvényszékeket állított fel egyes büntetőjogi, valamint a sajtó- és politikai vétségek tárgyalására. Az alkotmány felfüggesztésével, az uralkodói abszolutizmus újbóli bevezetésével kezdetét vette Magyarországon az ún. Schmerling-provizórium időszaka.⁴⁰

Erdélyi Mónika Villő

Görgei Artúr mint hadvezér

Amikor az idős Görgei valamikor a XIX. század kilencvenes éveiben felkereste Mikszáth Kálmánt, az akkor már igencsak nevezetes író nem állhatta meg, s megkérte az ősz tábornokot, mondana valamit a gyermekkoráról: „*Miben nyilvánult például az Ön katonai talentuma, mielőtt katonává lett volna?*” A tábornok elmosolyodott s szerényen ennyit mondott: „*Nem volt énbennem semmi katonai zseni. Az csak mese, magyar legenda, mint annyi más. Rendet tartottam a katonáim között, ez az egész, és a fickók derekasan viselték magukat néhányszor. A többi lárifári.*” Mikszáth azonban nem elégedett meg a válasszal, mondván, hogy a Simonyi őbesterék és Moltkéék között ő is meg tudja húzni a határvonalat, mert „*az üsd-vágd metódussal lehet talán csinálni egy-két bravúrstiklit, de bányai hadjáratot nem*”. Görgei végül kibökte, „*hát az bizonyos, hogy a félelmet sohase ismertem. Ezzel az egy érzéssel kevesebbet adott a természet, mint a többi embernek.*”

³⁶ Lásd a 12. jegyzetet.

³⁷ *Korunk*, 1. évf. 1861. március 17. 69. sz. (3.)

³⁸ Magyarország, 2. évf. 1862. március 25. 70. sz. (3.); *Hölgyfutár*, 13. évf. 1862. március 27. 37. sz. 295., április 1. 39. sz. 310.

³⁹ Csupán két újság számol be arról egy-egy mondatban, hogy március 15-én több fiatalember elment a Kerepesi úti temetőbe Forinyák Géza sírjára koszorút tenni. *Hölgyfutár*, 13. évf. 1862. március 20. 34. sz. 269., Csatár, 2. évf. 1862. március 19. 23. sz. 183.

⁴⁰ *Deák Ágnes*: Polgári átalakulás és neoabszolutizmus 1849–1867. Kossuth Kiadó, Bp., 2009. 85.